

Bogdan Horbal, *Lemko Studies: A Handbook*, New York 2010, ss. 706

Lemko Studies: A Handbook stanowi wynik ponaddwudziestoletnich zainteresowań Bogdana Horbala szeroko rozumianą kwestią łemkowską. Horbal jest znanym badaczem zajmującym się historią Łemków i Łemkowszczyzny. Urodził się w Polsce, ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Wrocławskim, a następnie w 2005 r. uzyskał tam stopień doktora. Od kilkunastu lat mieszka w Nowym Jorku. Jest autorem wielu publikacji zarówno w kraju, jak i w Stanach Zjednoczonych¹. Jego artykuły były publikowane w wielu czasopismach, m.in.: „Besida”, „Carpatho-Rusyn American”, „The New Rusyn Times” i „Karpatska Ruś”.

Prezentowana książka składa się z czterech rozbudowanych części, podzielonych na tematyczne rozdziały. W pierwszej B. Horbal przedstawił bardzo bogatą podstawę źródłową dotyczącą Łemków i Łemkowszczyzny. Poza materiałami źródłowymi zgromadzonymi w archiwach polskich uzupełnieniem były archiwalia ukraińskie. Znalazły się w niej zarówno opracowania krajowe, jak i zagraniczne, co stanowi znaczący wkład bibliograficzny do omawianych zagadnień.

Część druga została poświęcona zagadnieniom terytorialnym Łemkowszczyzny. Określone zostały, na podstawie wcześniejszych już badań, granice etnograficzne „kraju” Łemków oraz proces osadniczy z głównymi ośrodkami zamieszkiwanymi przez tę ludność. W części tej autor zwrócił także uwagę na uwarunkowania fizyczne regionu, bogactwa naturalne, klimat, urozmaiconą faunę i florę, ochronę przyrody oraz kwestie związane z rekreacją i turystką.

W części trzeciej autor dokonał charakterystyki społeczności łemkowskiej, jej liczby i rozmieszczenia. Scharakteryzował zagadnienia związane z kwestiami nazewnictwa Łemków, genezy określenia „Łemko”-„Łemkowie” oraz kształtowania się ich języka jako jednego z zasadniczych elementów tożsamości tej grupy. Osobne miejsce zostało poświęcone literaturze i kulturze łemkowskiej (w tej ostatniej materii znajdziemy wiele interesujących treści związanych z folklorem muzycznym). Istotnym elementem społeczności łemkowskiej była emigracja zarówno sezonowa, jak i stała. Przyczynami były trudne warunki życiowe panujące w tym regionie (brak przemysłu, ciężkie warunki uprawy ziemi). Głównym kierunkiem emigracji była Ameryka Północna (USA i Kanada), w mniejszym stopniu kraje Ameryki Południowej (Brazylia, Argentyna oraz Urugwaj). Wraz z emigracją kształtowało się życie organizacyjne na nowych ziemiach dzięki działalności: „Łemko-Sojuzu”, „Organizacji Obrony Łemkowszczyzny” oraz Kościołów prawosławnego i greckokatolickiego.

¹ B. Horbal, *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921*, Wrocław 1997; *idem, The Ukrainian Insurgent Army In the Lemko Region*, [w:] *War, Occupation, and Deportation*, red. P. Best, J. Moklak, Kraków-New Haven 2002.

Ostatnia część opracowania została poświęcona zagadnieniom historii politycznej Łemków, od czasów najdawniejszych do okresu demokratycznej Polski po 1989 r. Autor sięgnął do wydarzeń XVI-wiecznych, następnie przedstawił losy Łemków w okresie austriackim (1772-1914) oraz I wojny światowej. Zwrócona została także uwaga na okres międzywojenny, ze szczególnym uwzględnieniem lat 1918-1921, kiedy nastąpiło znaczne ożywienie polityczne wśród Łemków. Jego następstwem było funkcjonowanie „republik łemkowskich” i aktywność na forum międzynarodowym.

Następstwem II wojny światowej były masowe wysiedlenia Łemków na Ukrainę (1944-1946) oraz na ziemie zachodnie i północne Polski w ramach akcji „Wisła” (1947). Skutkiem był zanik życia społecznego, kulturalnego i religijnego na Łemkowszczyźnie. Natomiast zaczęło się ono kształtować od podstaw na nowych terenach osiedlenia. Na Łemkowszczyźnie proces ten rozpoczął się dopiero w wyniku zmian politycznych w Polsce dokonujących się po 1956 r.

Autor w swoim opracowaniu nawiązuje do koncepcji Łemków jako szeroko rozumianych Rusinów (Rusnaków), odrzucających ukraińską świadomość narodową. Wpisuje się tym samym w nurt badaczy związanych m.in. z profesorami Paulem R. Magocsim i Paulem J. Bestem, reprezentującymi opcję karpatorusińską. Jest ona również obecna wśród badaczy i organizacji łemkowskich działających w Polsce (związanych m.in. ze Stowarzyszeniem Łemków).

„Podręcznik” Łemków i Łemkowszczyzny autorstwa B. Horbala pozwala poznać „małą ojczyznę” tej społeczności. Dotyczy to zarówno historycznej krainy w Beskidzie Niskim, jak i Łemków na emigracji. Wiele zagadnień zostało tylko zasygnalizowanych, wymaga uzupełnienia i dodatkowych badań (dotyczy to m.in. tematów przedstawionych w rozdziale drugim). Niemniej praca dostarcza wielu cennych informacji i trafnych ocen. Stanowi uzupełnienie, a zarazem pozwala lepiej zrozumieć „zagadnienie łemkowskie”. Opracowanie B. Horbala jest ważnym źródłem wiedzy o Łemkach i Łemkowszczyźnie.

Stefan Dudra